

CONGRESUL AL IX-LEA AL P.C.R. — MOMENT HOTĂRÎTOR ÎN DESTINUL SOCIALIST AL PATRIEI NOASTRE

Piese care au putut fi scrise și jucate în climatul creat
de Congresul al IX-lea al P.C.R.

Puterea adevărului *

Structurată pe un conflict dramatic de o forță neobișnuită — pentru că este însăși forța explozivă a mersului înainte al istoriei — și scrisă cu mină sigură, sau, altfel spus, „țâiată” în stinca dură a vremii, precum evocatele, la un moment dat, drumuri romane din creierii munților, hărăzite să dăinuască peste milenii, piesa lui Titus Popovici **Puterea și Adevărul**, publicată la începutul anului 1973, reprezintă fără îndoială una din cotele cele mai înalte ale teatrului nostru politic, angajat, în acești ani de fundamentală înnoire a țării și a oamenilor ei, într-un amplu și temerar proces de evaluare lucidă a etapelor parcurse de revoluția socialistă din România, de limpezire a unor fapte ale trecutului nu prea îndepărtat, de explicare (nu de justificare!) a unor erori, de abordare deschisă a acelor adevăruri nu totdeauna comode, dar pe care noul curs al istoriei noastre de după cel de-al IX-lea Congres al partidului nu le mai putea ignora.

Pornind de la sugestia conținută în chiar titlul acestei piese, am putea spune, fără teama de a ne înșela, că, cercetînd în profunzime, pe toate fețele, în toate articulațiile sale, **adevărul puterii**, Titus Popovici reușește (la capătul unui drum tensionat, în care conștiințele unor „făuritori de istorie” stau mai întotdeauna întinse ca niște arcuri gata să-și trimită săgețile — iar acestea, odată pornite, își ating cu o precizie extraordinară ținta!) să ne demonstreze, din perspectiva unui timp pentru care trecutul, prezentul și viitorul se înlănțuie și se intercondiționează în modul cel mai firesc, **puterea adevărului!** Un adevăr pe care „cei ce poartă pe umerii lor tot greul ridicării României”, așa cum afirmă la un moment dat comunistul Mihai Duma, își iau dreptul de a-l afla și de a-l rosti așa cum este, așa cum a fost.

De altfel, justificarea acestei dezbateri și, prin ea, a întregii construcții drama-

lice este sintetizată, cum nu se poate mai bine, în acest schimb de replici dintre Petre Petrescu și Mihai Duma: „De ce să zgîndărim trecutul. De ce să scormonim lucruri dureroase”, spune primul, și lipsa semnului întrebării nu este, credem, întâmplătoare, ea sugerînd mai degrabă caracterul afirmativ și nu interogativ al acestor cuvinte. Mihai Duma se simte, însă, dator să răspundă, și încă — așa cum subliniază în paranteză autorul — „cu intensitate” „Pentru ca asemenea lucruri să nu se mai întîmple în acest partid și în această țară...”.

Iată, deci, perspectiva din care trebuie privită și înțeleasă această piesă, care face nu numai dovada, mai mult decît grăitoare, a maturității politice și artistice a unuia dintre cei mai înzestrați scriitori români contemporani, dar mărturisește, în egală măsură, în chipul cel mai convingător, despre virtuțile unei epoci pentru care adevărul s-a constituit, dintru început, în temelie sigură și durabilă a unui prezent și a unui viitor care să garanteze, înainte de toate, libertatea și fericirea oamenilor. Milioane de oameni, spune același Mihai Duma, „urmează acest partid... pentru că dincolo de construcții, de șantiere, de tot ce trebuie să facem, ei știu că aici se naște ceva mai important, ceva fundamental... Pentru care poporul ăsta are un cuvînt nemai-pomenit... Omenie, Domnia omeniei!”

În numele acestei omenii, uitată sau trecută pe un plan secundar într-o anumită perioadă istorică, de către niste oameni, mulți dintre ei bine intenționați, dar depășiți de greutatea și asprimea anilor de început ai preluării puterii, în numele acestei omenii, repusă treptat dar definitiv în drepturile ei inalienabile de către o epocă ce nu-și mai propune să privească realitățile numai în alb și negru, ci în toată „cromatică” lor atît de nuanțată și de complexă, are loc și **procesul de conștiință** (pentru că despre asta este, în primă și în ultimă instanță, vorba) pe care un vechi comunist, Pavel Stoian, și-l „organizează” mai întîi sie

* Titus Popovici, **Puterea și Adevărul**, revista „Teatrul” 1/1973.

inșuși, dar totodată și unei vremi care și-a trăit traiul. Un proces ce se desfășoară nu numai în sufletul său, care păstrează nealterat „gustul” frust al luptei și al izbînzilor de odinioară, împreună cu „dezgustul” amar pentru erorile comise, dar și la lumina zilei, în văzul tuturor, cu martori și participanți direcți la evenimentele petrecute, care-au constituit fiecare în parte, ca și pentru Pavel Stoian, de altfel, piatra de încercare a caracterului lor, constanta istorică în funcție de care s-au știut defini.

Nu intenționăm, desigur, să povestim în detaliu acțiunea acestei piese. Totuși, pentru înțelegerea cît mai exactă a unor considerații pe care le-am făcut sau avem de gînd să le facem, vom încerca să rezumăm, în cît mai puține cuvinte, conținutul ei faptic.

Pornind de la oportunitatea (sau inoportunitatea), la data respectivă (inceputul anilor '50), a construirii unui baraj în munți, Pavel Stoian, primul-secretar al regiunii în care se desfășoară evenimentele piesei, și inginerul Petre Petrescu, un specialist de înaltă clasă, amîndoi vechi luptători ilegaliști, trecuți prin toate încercările rezistenței antifasciste și, apoi, ale bătăliilor pentru preluarea puterii, ajung la o controversă deschisă. Pentru a-și impune punctul de vedere, Pavel Stoian trece la intimidarea, arestarea și chiar întemnițarea fostului său tovarăș de luptă. De partea sa se află fie carierişti de tipul lui Manu („negarea vie a tuturor legilor dialecticii”, cum Stoian însuși îl va caracteriza mai tirziu), fie stîngişti de tipul lui Moș Nichifor („care toți trebuie să fim vigilenți”), fie „duri” de tipul colonelului Olariu (pregătît oricînd să îndrepte „tăisul sabiei revoluționare” împotriva celor care, „sub scutul trecutului lor, împrăștiie otrava indoielii” — aici, **Indoiala** fiind, de fapt, echivalată cu expunerea cinstită a unui punct de vedere pur tehnic). De cealaltă parte, întîlnim comuniști adevărați, clarvăzători, de tipul lui Mihai Duma („Găsește-l în tine pe Pavel Stoian cel adevărat, nu cel puternic. Omul uman...”), care se vor opune din răzputeri unor asemenea atitudini și practici arbitrare și care vor reuși, în cele din urmă, să reinstaureze în rîndurile partidului, ca și în întreaga societate românească, dreptatea și adevărul, spiritul deschis, democratic, deplin responsabil, caracteristic omului nou, constructor conștient al unei societăți a fericirii și omeniei.

„Procesul” despre care vorbeam și care, după mulți ani de la consumarea nedreptății amintite, se desfășoară, din inițiativa lui Pavel Stoian, chiar în fosta sa locuință, devenită acum „casă de oaspeți”. îi reunește pe toți „combatanții” de altădată. Dar pozițiile lor, nu numai de conștiință, ci și pe scara ierarhiei de

partid sau sociale, sînt acum altele. Ele vorbesc de la sine despre profundele schimbări care s-au petrecut în acest interval de timp, după cotitura cu adevărat decisivă pe care a înregistrat-o, după Congresul IX, revoluția socialistă în țara noastră. Iar însuși faptul că se poate discuta acum cu toată sinceritatea și fără ură sau ranchiună despre nedreptăți și erori ale trecutului, cărora le-au căzut uncori victime chiar unii dintre cei mai capabili și mai credincioși fii ai partidului, este o dovadă elocventă a noului climat de muncă și de existență liberă instaurat între timp în viața partidului și a țării.

Astfel, în vreme ce Pavel Stoian se împacă greu cu situația sa de „revoluționar la pensie”, ca și fostul colonel Olariu cu funcția de responsabil al unei cantine, sau ca Manu, cu un post de funcționar obscur, pe clarvăzătorul comunist și pe omul de omenie Mihai Duma îl vom regăsi, de astă dată, în fruntea Județenei de partid, iar pe Petre Petrescu, inginerul-savant și comunistul trecut prin toate purgatoriile vieții, îl vom redescoperi la fel de încrezător în cauza partidului său, care a fost și va rămîne în veci propria, suprema sa cauză. „N-am vrut niciodată să mor îndoiindu-mă, spune el. Am preferat să sufăr, căutînd certitudinii. Fără ele, n-are sens nici lupta în ceea ce credeam și cred și azi că trebuie. să fie destinul omului”. — „Și anume?” îl întrebă Pavel Stoian. — „Libertatea!” spune Petre Petrescu.

Totuși, „convocat” la acest tirziu „proces public de conștință”, nu Petre Petrescu, ci Pavel Stoian este cel care vrea să nu uite nimic. El, care, pentru a-și impune un anumit punct de vedere, admisesese ca fostul său tovarăș de luptă să fie acuzat de „defetism”, de „pactizare cu dușmanul”, de folosire a ciberneticii, într-o vreme cînd această știință era considerată a avea „un caracter de clasă”. Dar tot ceea ce poate să spună, acum, Pavel Stoian, despre cele întîmplate, este: „aș da oricît să nu se fi întîmplat!”. Atunci, însă, cînd ar fi stat în puterea sa ca acele erori să nu se petreacă, el nu țînuse în nici un fel seama de avertismentele lui Mihai Duma, care-l vorbise rîspicat: „Construim o lume nouă și nu se poate, Pavele, decît cu mîinile cîurate. Vroiam să-ți mai spun că fără omenie, fără o profundă încredere în om, socialismul se transformă într-o caricatură. Sau ce-i mai grav: în contrariul său”. Ori, altă dată: „Pavele, ai ajuns să confunzi socialismul cu mîndria ta, și să vezi un dușman în fiecare om care nu poate crede că numai tu ești depozitarul adevărului... Al acestei sinteze pe care trebuie s-o înfăptuim noi. Între putere și adevăr...” Pavel Stoian nu luase în seamă

aceste avertismente, pentru că, așa cum remarcă la un moment dat Petre Petrescu, el acționase în numele unui „adevăr” din care lipsea înțelegerea, respectul față de om, față de dreptul unui comunist de a-și spune părerea deschis, în fața partidului său“ ! De aici, minciuna practică cu bună știință, pentru ticluirea unui proces nedrept, pentru înlăturarea brutală din joc a susținătorului (avizat !) unei alte opinii. În acest sens, dialogul de peste ani dintre Pavel Stoian și Petre Petrescu este pe cit de tulburător, pe atât de relevant : „Uite, Pavele... spune Petrescu, Nici interogatoriile de zi și de noapte, nici chinurile morale și fizice, nici senzația cumplită nedreptăți nu m-au durut atât, cât m-a durut faptul că tu ai putut să crezi despre mine că mi-am trădat patria“. „De unde știi că am crezut asta ?“ Intrecăbă, acum, Pavel Stoian, „atât de încet, că abia se aude“. „Atunci cum ai putut ?“, „urlă“ Petre Petrescu, și prin glasul său vorbește însăși istoria.

Noul mers al lucrurilor va fi sesizat, în felul său, și de antipaticul și oportunistul Manu, dispus să-l slujească întotdeauna pe cel mai tare : „Acum... nu zic... e bine... dar să ții cont de părerile fiecăruia, să te critice oricine... și tu, în loc să-l pui la punct, trebuie să ascuți cu atenție, să iei în considerație, să-i dai și răspunsuri, să explici, să cauți argumente pe înțelesul fiecăruia. Sigur, asta-i linia, ne conformăm, dar...“ Dar cînd, turnînd întruna în pahare, Manu spune : „Ce rost are, tovarăși, să ne amărim unii pe alții, să facem procesul trecutului ?“, Pavel Stoian, în care reînvie parcă dintr-o dată toată mîndria sa de vechi luptător, îl pune imediat la punct : „Ai căpătat o mentalitate de chelner, spune el, Cine vrei să faci procesul trecutului nostru ?“ (cu continuarea, nerostită, dar subînțeleasă, „dacă nu noi“ ?).

Verdictul, în acest complex și inevitabil „proces“, l-a dat desigur însăși viața, însăși istoria nouă a României. Dar, în piesa lui Titus Popovici, el este rostit de către cel mai reprezentativ erou al său, comunistul Mihai Duma : „Dreptul nostru de-a lua puterea era în logica istoriei. Poporul ne-a urmat, dar asta nu înseamnă că întreg poporul era conștient de atunci de această legitimitate istorică... Și pe

urmă (...) unii dintre noi au ajuns prizonierii acestei imagini... «cum ar trebui să fie, cum ar fi fost mai frumos să fie...» Și a început să li se pară că tot ceea ce o infirmă, chiar parțial, e primejdios. Că adevărul poate fi subversiv. Că adevărul e proprietatea particulară a cifrova. Și, mai departe : „Într-o perioadă, puterea în puține mîini e o necesitate obiectivă... Istorică, deci dialectică, deci trecătoare ! Dar mai tirziu... unora... li s-a părut mai comod așa... Să se considere singurii de pozitari ai adevărului, Poporului, clasei să i se comunice doar hotărîri... Să nu fie implicați în luarea lor cei care poartă pe umerii lor tot greul ridicării acestei țări, Sarcina istorică a ridicării acestei țări !“

Oameni ca Duma și ca Petrescu, pentru care partidul comunist „e o forță bazată pe rațiune, pe înțelegerea mecanismului acestei lumi, de-o complexitate feroce“ și a căror singură „ambție“ este să facă „ceva real, sănătos, rațional, necesar“, „prin eroismul, abnegația și spiritul de sacrificiu al întregului popor“, oameni ca aceștia, care pun întotdeauna mai presus de orice omenia, și care nu tolerează cu nici un preț ascunderea adevărului („Poporul ăsta al nostru s-a născut la școala amarnică a răbdării, spune Duma. Un singur lucru nu-l rabdă și e bine că e așa : minciuna“ !), oamenii aceștia, comuniștii adevărați, animati de convingerea nestrămutată că socialismul se construiește cu poporul și pentru popor, că spiritul revoluționar înseamnă, înainte de toate, inteligență, clarviziune, curaj, dar și evaluarea exactă a mijloacelor și posibilităților de acțiune, sînt și în piesa lui Titus Popovici, ca și în viața reală a ultimelor două decenii și jumătate, nu numai purtătorii de cuvînt, dar și marea masă a unui partid ce și-a înțeles pe deplin menirea sa de centru vital al națiunii noastre. Și care, construind o nouă orînduire socială, „capabilă să realizeze sinteza putere-adevăr-fericire“, își propune să făurească, în același timp, și o nouă fizionomie morală a membrilor acestei societăți, un om nou, modelat după chipul și asemănarea vremii în care trăim.

Bogdan IRAVA